

X. PIUSZ.

A PÁPAVÁLASZTÁS HITELES TÖRTÉNETE.

A francia újságok — úgylátszik az egyik pápaválasztó bíbornok előadása alapján — érdekes és a mi fő, hiteles részleteket beszélnek el a pápaválasztásról.

A pápa (XIII. Leó) halála után egybegyült konklávé az egyik francia bíboros megszólítja a szomszédját, egy olasz bíbornokot.

— Eminenciád kétségkívül olasz érsek? Hol?

— Non parlo francese. (Nem tudok francziául.)

— In quanam dioecesi es archiepiscopus?

— Sum patriarcha Venetiae.

— Non loqueris gallice? (Nem tud francziául?) Ergo non es papabilis, siquidem papa debet gallice loqui. (Tehát nem választható, mert a pápának francziául kell tudnia.)

— Verum est, Eminentissime Domine. Non sum papabilis. Deo gratias! (Igaza van Eminenciádnak. Nem vagyok választható. Hála Istennek!)

De a konklávé megkezdődött. A jelenlévő előadása szerint Rampolla abszolút semleges maradt, a maga érdekében semmit sem tett. Az első turnusnál Rampolla 24, Gotti 17, Sarto 5 szavazatot kapott; a másodiknál Rampolla 29-et, Gotti 16-ot, Sarto 10-et. Ekkor Puzyna bíboros, krakói bíboros-érsek beadta Rampolla ellen királyunk vétőjét. A jelenet így történt:

Egy kis papirost köröztetett, hogy olvassák fel. Egy porosz bíbornok visszautasította, a konklávé titkára kije-

lentette, hogy nem teheti, az elnök, hogy nem akarja. De a második szavazás után felállott, s így szólott:

Honori mihi duco, ad hoc officium jussu altissimo vocatus, humillime rogare Vestram Eminentiam, prout Decanum Sacri Collegii Eminentissimorum Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalium et Camerarium S. R. E., ut ad notitiam suam percipiat idque notificare et declarare modo officioso velit, nomine et auctoritate Suae Majestatis Apostolicae Francisci Josephi, Imperatoris Austriae et Regis Hungariae, jure et privilegio antiquo uti volentis, veto exclusionis contra Eminentissimum Dominum meum cardinalem Marianum Rampolla del Tindaro.

(Van szerencsém felsőbb meghagyásból kérni Eminenciáját, a szent kollégium elnökét s a római szentegyház kamerlengóját, tudomásulvétele és Ő Felsége az osztrák császár és magyar király nevében való hivatalos kijelentésére, hogy Ő Felsége régi jogával és ősi előjogával élve, vétót mond Mariano Rampolla del Tindaro bíbornok ö eminenciája ellen.)

Alig hangzottak el e szavak, az elnök kijelentette:

— E nyilatkozatot sem hivatalosan, sem félhivatalosan nem vesszük tudomásul.

Rampolla halásápadtan állott fel:

— Sajnálom, hogy az egyház szabadsága és a szent kollégium méltósága ellen súlyos támadás intéztetett egy laikus elem részéről a pápaválasztásnál. A mi szerény személyemet illeti, kijelentem, hogy nihil honorabilis, nihil jucundius mihi contingere poterat (semmilyen tiszteletreméltóbb és kellemesebb nem érhetett).

Mindamellett a legközelebbi választásnál már Sarto szavazatai szaporodtak. Vasárnap este már 24 szavazata volt, de ő maga kézzel-lábbal tiltakozott megválasztása ellen.

— Sono indegno, sono incapace! Dimenticatem! (Méltatlan vagyok és képtelen! Feledjete el!)

Hétfőn reggel 27 szavazata volt, este 35, s pápa lett. Az elnök megkérdezte tőle:

— Elfogadod?

Rémült hangon felelte:

— Teljesen ártatlan vagyok! Valóban ez az Isten akarata.

De ez nem felelt meg a hivatalos feleletnek.

Az elnök kissé türelmetlenül ismételte kérdését:

— Elfogadod?

— Elfogadom...

Igy lett pápa Sarto bíbornok.

MAGYAR-ÖRMÉNY LELKÉSZ X. PIUS PÁPÁNÁL.

Duha S. Dávid, újvidéki örmény kath. kamarás-plébános és apostoli hitküldér, ugyis mint a bécsi Mechitárista-rend generál-asszisztense, illetve kormánytanácsosa, az ottani örmény kongregáció jelenlegi főnökével (P. Thorun Tádé) február hó elején Rómába utazott, honnan mint az Ujvidéken megjelenő „Bács-Bodrogher Presse“ 13. sz. jelenti, a napokban visszaérkezett. Értesülésünk szerint, írja említett lap, úgy Duha (ki szamos-újjvári születésű), valamint a mechitárista rendfőnök február 22-én d. e. 11 órakor nyertek a szent atyánál magánkihallgatást, mely csaknem egy negyedórát tartott.

A pápa, kinek nyájas arczáról, impozáns megjelenéséről és föllépéséről a megtestesült szeretetreméltóság és szivjóság sugárzik le, mi által Ő Szentsége mindenkinek a szívét azonnal uralja és maga részére megnyeri: mindkét egyházi férfiút elfogadó terme közepén állva fogadta. A szokásos kézcsók után a maga mellett lévő két széken üléssel kínálta meg őket, s elsősorban is az iránta nyilvánított hódolatért mondva köszönetet, a szerzet tevékenysége és körülményei, nemkülönben a Keleten lenálló missziói felől kérdezősködött. Sokáig és kimerítően tárgalgott többek közt a Mechitharistarend alapítója, szebásztei Mechithar Péter szentté avatásának a processzusáról.

Végül miután Du ha Dávid hazánkfiát és főnöktársát atyailag és szeretetteljesen megáldotta, egyúttal fölhatalmazta őket, hogy pápai áldását nemcsak a bécsi örmény Kongregáció összes tagjainak, hanem azok valamennyi testvéreinek tudtul adják és kioszszák...

És a mikor kezét bucsú-csókra nyujtotta, feledhetetlenül meghatóan ért véget a kihallgatás.

Visszatérőben a két örmény főpap többek közt a világhírű sanctuarium-at is Loretoiban meglátogatta, hol Du ha S. Dávid, a hazai örmény lelkészi kar egyik legjelesebb, nagytehetségű képviselője, mint az ottani názareti szent ház (Casa santa) tiszteletbeli kamarása: az úgynevezett szentházban hálaadó örmény szertartású szent misét mondott. Ime egy rövid év leforgása alatt másodszor nyilvánul meg a pápai kegy a hazai örménység iránt.

Tavaly húsvétkor e sorok írója útján részesült az egész magyar-örmény nép XIII. Leó, a megboldogult pápa apostoli áldásában; ebben a tekintetben jelenleg uralkodó utóda se késik Du ha révén, e fáradhatatlan misszionárius útján annak minden testvérét, rokonát, összes barátait és ismerőseit, vagyis röviden szólva az egész hazai örménység egyetemét megáldani.

Különben X. Pius már velencei pátriárka korában — ezelőtt 3 évvel én is láttam a lagunák városában — sokat érintkezett a tudós mechitháristák szentlázárszigeti kolostorával, melynek az olasz anyakirályné is igazi fejedelmi pártfogója és mecénása. — Tehát ez a fénysugár, mely az örmény katholicizmust két előkelő főpapjában s ezek folytán a hazai örményeket is X. Pius pápai trónjáról most szent malaszttal elárasztja, újra arról tanuskodik, hogy gyermeki bizalommal és szeretettel fohászkodjunk Szent-Péter tiarás örököse felé.

MERZA GYULA.

Jókai.

Halál-e az, a mikor egy nagy ember belép a halhatatlanságba? Az élet vége-e az, a mikor élni fog örökké népe emlékezetében? Elmulás-e az, a mikor hire, dicsősége, nemzetére gyakorolt hatása soha el nem mulik, sőt növekedik az időben? Nem, nem halál ez, megdicsőülés.

Jókai Mór, a legnagyobb magyar író, miután nyolczvan évet élt, lehunyta jóságos kék szemét. A telet Nizzában töltötte, a szép május hónap csalta haza. S ez a gyönyörű hónap, a melytől minden fa virágba borul, megölte őt.

Nagy író volt, nagy hazafi, nagy ember. Halála a nemzetre hármias veszteség.

Mint író világhírré tett szert. Petőfi mellett az ő neve szerzett legtöbb szimpátiát nemzetének idegen népek között. Alig van oly országa a földkerekségnek, a hol nevét, műveit ne ismernék.

Mint hazafi látta megszületni a szabadságot és látta elhanyagolni. Az elnyomás és szenvedés sötét éveiből ő is kivette a maga részét. Megérte a kibékülést, a Deák Ferencz húsvétját. A korona és a nemzet között helyreállott jó viszony szálait az ő keze is szövögette. Mint Tisza Kálmán benső barátja és odaadó hive részt vett ő is a regenerálás, az építés, a szervezkedés nehéz munkájában.

Mint ember nagyszivü volt és fényes szellemü. Szive átérezte embertársai minden buját-baját, enyhítette szegénységét és nyomorúságát. Fényes szelleme pedig a küzdő emberiség előtt világított s új ösvényeket nyitott haladásának.

Ha valaha fényes írói lángelme s nagy irodalmi munkásság missziót teljesített: úgy Jókai Mór művei azt cselekedték. A nemzet nevelésében és lelkesítésében egymaga nagyobb munkát végzett, mint egész nemzedékek minden tanári kara és összes politikusai. Népére gyakorolt hatása élni is fog mindaddig, a míg lesz magyar

elme és magyar sziv, a mely megértse Jókai írásainak tündöklő és tipikus magyarosságát.

Minden kiváló író nagy jótevője embertársainak, szerencséje nemzetének. Lehet egy nép erőszakos és kegyetlen, vérbe fojthatja más népek szabadságát, végig gázolhat a legszebb érdekeken, gyűlöltté teheti nevét és zászlóját: ha vannak igazán nagy írói, azoknak lángelméje szelid fátyolt borít hibáikra és bűneikre és megszerzi számukra a művelt világ elismerését, sőt bámulattát. Ime, az orosz nép, világhatalmi czélokot követve, ott-hon zsarnok és kifelé félelmetes. S nekünk magyaroknak különös okunk is van gyűlölettel és haraggal nézni terjeszkedését. Ám a nagy orosz írók, Turgenjev, Tolsztoj, Puskin, Dosztojevszky, Gogol, Gorki stb. csillogó, selyemfátyolt borítanak népünkre, s a mit diplomaták, tábornokok, államférfiak, sőt maguk a csárok elveszitenek: visszahódítják a népek szimpátiáját és tiszteletét.

Hát még az oly nemzet írója, a mely senkit se bánt, terjeszkedni nem kíván, s a mely annyit túrt és szenvedett: milyen engesztelő hatással lehet a művelt világra? Jókai Mór ilyen nemzet írója volt. Csoda-e, ha hire futótűz gyanánt járta be az idegen országokat; ha munkáit a világnak csaknem minden nyelvére lefordították; ha dicsősége — mint a villámlás fénye — meglátszott kelet-től nyugatig?

Szebb és dicsőbb örökséget egy király se hagyhat nemzetének, mint a milyen Jókai Mór után maradt. S már csak azért is értékesebb, drágább hagyomány mindennél, mert elpredálni, elkölteni, elkótyavetyélni nem lehet. Országrészek, a melyeket fegyver hódította meg, elveszhetnek. Intézmények, a melyeket nagy politikusok alkotnak, elavulnak. Vagyonok, a melyekkel az ország gazdagabbá válik, elkallódnak. De a nagy írók művei örök kincsei a nemzetnek. S túlélnek mindent, — még magát a nemzetet is.

Jókai munkásságának irodalmi hatásáról mi, egy későbbi kor gyermekei, maguknak még fogalmat sem alkothatunk. Az irodalom olyan, mint a fáklya, s olyan, mint a láng: sötétben szebben világít és hidegben jobban

esik a melege. Jókai irodalmi pályájának első évei a nemzeti ébredésnek, a márcziusi napok mámorának korszakára esnek. Dereka ez írói pályájának az abszolufizmus komor időszakát tölti ki, a mikor kiterítve, ravatalon feküdt a nemzet szabadsága, s börtönben sinylett közléte.

Jókai muzsája a szenvedő, vigasztalásra és biztatásra szoruló nemzetnek volt enyhülése, reménye, hite és megneveltetője. Törülmetszett alakjai, műveinek tiszta magyar levegője, mélységes kedélye és játszi, aranyos humora, a multak dicsőségének feltámasztása s egy szebb jövőnek prófétaí sejtése: mindezek a tulajdonságok Jókai regényeit soha, senki által felül nem mult hatalommá tették a nemzet lelke felett.

Ez a magyar lelkekre gyakorolt roppant hatalom nem szünt meg az élet határánál. Sőt a földi pályáját bevégzett Jókai uralma a nép szíven és fantáziáján még jobban növekedni fog, igazában csak most kezdődik.

Minden halhatatlan volt benne, csak a porhüvelye nem. Most, hogy e porhüvelyt magáról levetkezé, a nemzet siratja benne azt, a mi mulandó; de büszke arra, a mi benne örök.

A királyi palotától a legszegényebb kunyhóig, minden magyar házat gyászba borít a Jókai halálhíre. Könnyel, kegyelettel, mély gyásznak jeleivel áldozunk emlékének. De a nemzeti gyász sötét pompáján átvilágít az a tudat, hogy semmit sem veszítettünk el Jókai Móról, a mi benne halhatatlan. S hogy a mikor tetemét átadjuk a földnek, egy hosszú, szép és boldog emberi élet minden munkája és eredménye lépi át a halhatatlanság küszöbét.

(„Magyar Nemzet“).

WERNER GYULA.

AZ ERDÉLYI ÖRMÉNYEK MONOGRAFIÁJA.

Kétségtelen, hogy a legpéldásabb hazai népelem az örmény. Erényei néha szinte hibákká túlzódnak, hibái pedig majdnem erényszámba mennek. Az örmény munkás és takarékos, józan és rendszerető, mint a szász; életrevaló és élelmes, családi és vallásos, mint a zsidó; szapora és szívos, terjeszkedő és gyarapodó, mint az oláh; tisztafajú és furfangos, mint a cigány; és mondhatnám műveltebb, sőt magyarabb, mint a magyar. Létszáma Erdélyben 8—10 ezer között lehet. Az ilyen népképe bizonyára érdekes és tanulságos. És ezt a képet megrajzolta hiven és közvetlenül, a legapróbb vonásokig jellemzetesen Szongott Kristóf, a ki maga is mint ember még az örmények között is. Ugy jubilálta meg egy napra meg nem szakított negyven éves példaszerű tanári működését, hogy csodálatra méltó szorgalommal és a legnagyobb elismerésre érdemes áldozatkészséggel megírta és kiadta szülővárosának az erdélyi örménység metropolisának: a kedves Szamosújvárnak négy vaskos kötetben monografiáját, a melyben egyszersmind a többi erdélyi örmények, sőt az egész örménység rokonszenves képe tükröződik.

Különösen becses a nagy mű most megjelent negyedik kötete, mintegy koronája a magyarországi örmények ethnografiája. (Szamosújvár, 1904. Szerző kiadása. 395 l. 100 képpel; ára 5 korona.) Hogy némi fogalmat nyujtsunk a tartalom gazdagságáról, elősoroljuk a cikkelyek cízeit: 1. Szükséges előzetek. 2. Néprajz. 3. Embertan. 4. Az örmény nő. 5. A ház. 6. Ruházat és ékités. 7. Fényüzés. 8. Táplálkozás. 9. Néposztályok. 10. Életmód és foglalkozás. 11. Közművelődés. 12. Egészségügy. 13. Gyermekek. 14. Hitélet. 15. Családi élet. 16. Népjellem, 17. Népmulatságok. 18. Népelet. 19. Néphit. 20. Népszokás. 21. Örmény jog. 22. Családi jog. 23. Születés és keresztesítés. 24. Házasság. 25. Hozomány és kelengye. 26. A fényüzés korlátozása. 27. Temetés és tor. 28. Örmény gyűlések. 29. Népköltészet. 30. Közmondások. 31. Népmesék. 32. Népdalok. Minden cikkely több fejezetre oszlik.

Az illusztrációk külföldi és hazai örmény férfiak és nők arczképei, különösen a hazai örménységnek valóságos pantheonja e képgyűjtemény. Nem udvariasságból, hanem anthropologiai tényként megjegyzem azonban, hogy az erdélyi örmény nő általán sokkal szebb, mint a hogan e képek többségéből következtetni lehetne.

Különös filologiai értéket ad e könynek, hogy az örmény közmondások, népmesék hiteles és hű eredeti szövegét is közli a szerző, az erdélyi örmény tájszólás legalaposabb ismerője; sőt az egész könyvben minden jellemzőbb kifejezés meg van örményül is, egy része örmény betűvel is. Szívesen vesszük a négy örmény dallamot is.

A könyv gazdag és egész tárgyat felölelő anyagának nagy tudományos értéke van. Azonban a könyv céljánál és annál fogva, hogy az egyes fejezetek előbb a szerző nagy érdemű örmény-magyar szemléjében, a jelenleg 18. évfolyamában viruló „Armeniá”-ban voltak közölve, az áttekinthető beosztás és meleg, lelkes előadás közérthetően inkább népszerű, mint szigorúan tudományos módszerű. De ez nem csorbitja értékét azokra nézve, a kiknek a számára készült. És minden művelt örmény család (pedig minden örmény család művelt) könyves polczának első sorában kellene állani e kedves könynek, az erdélyi örmények világi bibliájának.

Még csak három megjegyzés. Az egyik az EKE-re vonatkozik, a másik reám, a harmadik a szerzőre. Érdekes és az Erdélyi Kárpát-Egyesületre megtisztelő, a mit a szerző valahol (az „Armenia“ 1903. évfolyam 367. lapján) mond ezen örmény ethnografia keletkezéséről. Az EKE évekkel ezelőtt, az én kezdeményezésemre tervbe vette, hogy megiratja és kiadja az erdélyi részek népeinek ethnografiáját, s az örmények néprajzának megírására Szongott Kristófot kérte fel. Erdély ethnografiája különféle nehézségek és akadályok miatt még nem jött létre (áttekinthető rövid összefoglalása helyén való volna a tervezett „Világszép Erdély“ keretében). De Szongott, mint mindig mindent, nagyon komolyan vette a megbízást, megoldotta a feladatot és a maga költségén ki is

adta nagybecsű munkálatát. Elismerés illeti ezért az EKE részéről is.

Engem régi rokonszenv, barátság, és őszinte igaz nagyrabecsülés fűz a fenkölt lelkű szerzőhöz. Az ő folyóirata valamivel előbb indult meg, mint az enyém (Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn). Ez utóbbi gyakran megakadt, de az „Armenia“ minden hónap elején, olyan pontosan, mint a havi gázsi megjelenik asztalomon és egyik kedvenc olvasmányom. Dolgoztunk is egymás lapjába és a monografiában közölt mesék néhány megjelent az én folyóiratomban is. Azt az igénytelen előadást, a mit 1891-ben Szamosújvárt az örmény néphagyomány érdekében tartottam, Szongott túlzó méltánylással közli könyvében (25—29 lap). Némileg feltűnt nekem, hogy Szongott egyébként mindent felölelő könyvében nem használta fel „A hegy az örmények néphitében“ című szerény összeállításomat. (Fel volt véve a fölötte becses anyag a tárjegyzékbe; de a kidolgozás alkalmával — nagy sajnálatomra — észrevétlenségből kimaradt. Szerk.).

Megjelent előbb az „Erdély“ 1893. folyamában, s azután „A hegyek kultusza Erdély népeinél“ című könyvben (65—68 l.).

Mindig élénken és őszintén érdeklődtem az örmények és kivált népeletök iránt, és szerény erőmmel szívesen közre működvén Szongott Kristóf ebbeli tevékenységében. Az idők telje, a korszellem és eddigi működése még egy nagy feladatot tűz elébe, alkotásainak koronáját. Az ő erkölcsi kötelessége, megteremtteni az erdélyi örmények muzeumát.

Erről is szólott már lelkesen az örmény keresztes vitéz, Merza Gyula és erről más alkalommal én is behatóbban szándékozom értekezni.

(„Erdély“).

DR. HERRMANN ANTAL.

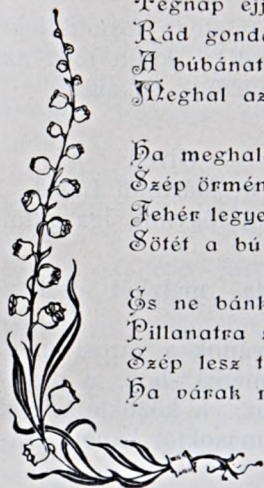
Ha meghalok...

Fegnep éjjel csillag hullott le az égen,
Rád gondoltam a balzsamos csöndes éjben,
A búbanat a szívemre nehezedik,
Meghal az, kinek búja van majd mindenik.

Ha meghalok, mához egy év ilyenkorra,
Szép örmény lány fégy rózsát a koporsómba,
Fehér legyen, fénylő mint az angyal szárnya,
Sötét a bú mi rá borul a fejfámra.

És ne bánkodj, ne ejts értem soha könnyet,
Pillanatra sem volt nekem szép az élet,
Szép lesz talán oda lent a síri álom,
Ha váraak rád, holdvilágos éjszakákon.

Sallak Róza.

SZONGOTT KRISTÓF TANÁR NYUGDIJBA LÉPETT.

A kolozsvári tankerület főigazgatója a következő nagybecsű sorokat intézte lapunk szerkesztőjéhez:

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak f. évi április hó 13-án 13.543. sz. rendeletére a tekintetes Tanár Ur saját kéréséből történő nyugdíjaztatása alkalmából tolmácsolom a Nagyméltóságú Miniszterium teljes elismerését és őszinte köszönetét a magyar középiskolai oktatás terén negyven évnél is tovább kifejtett, mindig hasznos munkásságáért.

Ugyancsak ez alkalommal magam is a legnagyobb elismeréssel adozom hasznos, gyümölcsöző tanári működéseért és jól megérdemelt nyugalmához minden jót kívánok.

Kolozsvártt, 1904. május 2.

Kuncz Elek
tanker. kir. főigazgató.

Ezt az alkalmat sokan ragadták meg és üdvözölték a Szerkesztőt. A sok írásos üdvözllet közül itt csak kettőt adunk közre. Az egyik így szól:

Addig is, míg volt igazgatód gratulálna, fogadd legmelegebb üdvözlését állandó barátodnak! Áldjon meg az Isten minden javával s tartson meg nekünk sokáig!

Szamosújvár, május 4.

Hived

Dr. Mártonfi Lajos
állami főgymn. igazgató.

*

A másikat is egy jó barátom írta, melyből csak a következő sorokat adom közre:

Kedves barátom! Szerencsét kívánok a városi monografiához, a tizenhét éves „Armeniá“-hoz, a negyvenéves tanársághoz, a . . . nyugdíjhoz, a közoktatásügyi kormány hivatalos elismeréséhez, a másoktól kapott gratulációkhoz . . .

Szamosújvár, május 9. 1904.

*

Az élő szóval tett üdvözlletek közül csak a helybeli állami főgymnasium tanári karának meleg üdvözlletéről teszek említést, mely testület, május hó 12-én délelőtt 11 órakor látogatta meg teljes számban Szongott Kristófot, kihez a nagyrabecsült testület kiváló szónoka: dr. Mártonfi Lajos igazgató a következő nagyon sikerült, eszmegazdag és érzésteljes, szép beszédet intézte.

Tekintetes Tanár ur! Kedves Barátunk!

Abból az alkalomból, hogy oktatásügyi miniszter urunk Ö Nagyméltósága nyugdíjaztatásod iránti kérésednek eleget tett s hosszas működésedért, munkásságodért elismerő köszönetét fejezte ki, eljöttünk hozzád mi is a Te munkatársaid, hogy üdvözlünk, hogy részben elbúcsuzzunk tőled, részben meg továbbra is magunkhoz kapcsoljunk.

Sikerül-e nekem érzelmeinket, gondolatainkat tolmácsolni? bizony nem tudom.

Én mint a szamosújvári állami főgimnasium igazgatója, első sorban arra gondolok e perczben, hogy milyen készséggel és buzgalommal, milyen jó indulattal, az érzékenységnek milyen teljes lebirásával tudott a tekintetes Tanár ur 10 éven át segítő-társam lenni a közös munkában. Fogadja érte legszebb és legőszintébb köszönetemet!

Másod sorban eszembe jut az a közel negyedszázados munka, melyet, mint — a szó legszorosabb értelmében vett — kollegák együtt végeztünk; mert pár nap múlva 24 éve lesz, hogy hallgatjuk az iskola csengettyüjének hívó szavát! E 24 éves együttes munka nyomán keletkező érzelmeim, gondolataim bizony háttérbe szorítják a directort; e gondolatok mellett elmosódnak az igazgató impressioi s ha őszinte akarok lenni, hát be kell vallanom, hogy a hangulatok poetájával én is „számlálgatom, találgatom“ vajjon megérem-e ezt a Tiedhez hasonló napot!? — És ha megérem: vajjon dicsekedhetem-e majd a testi és lelki erőknék ama harmoniájával, a melylyel a jó Isten Téged megáldott?! Azt hiszem, hogy körülbelől csak magam állok itt előtted ilyen borongósabb hangulattal! Hiszen társaim, kik most részint a nyár, részint a tavasz idejének munkásai, nem láthatják még az őszinap sugárkévéi között a homályosabb sávokat!

Bármiként legyen a dolog, van egy érzés, a mely közös mindnyájunkkal, a kik előtted állunk: a szeretetnek és barátságoknak jóleső érzése. Irántad való barátságunk és szeretetünknek az érzését akarjuk előtted nyilvánvalóvá tenni, a mikor itt megjelentünk, ezzel búcsuzunk és ezzel akarunk Téged továbbra is magunkhoz fűzni, és ez érzésünkből fakad mindnyájunknak az a forró óhaj-tása, hogy: áldjon meg a jó Isten áldásainak legjavával s tartson meg sokáig!

Tartsd meg Te is a szamosújvári állami főgimnaziumot s azzal egyetemben minket további jó indulatodba és barátságodba és ígérd meg nekünk, hogy ha majd ennek a tanári testületnek jelenlegi legfiatalabb tagját hasonló eset alkalmából üdvözölni fogjuk, Te is velünk tartasz. — Adja az Isten, hogy úgy legyen!

Erre a talpra esett, hatásos és érzéssel elmondott beszédre Szongott Kristóf így válaszolt:

Tekintetes tanári Testület!

Egy jeletékeny magyar író azt mondja: Szép szokás az az emberek között, hogy újévben, nép- vagy születésnapkor, vagy más alkalommal egymásnak jót kívánnak; mert, ha két hajó egymással találkozik, nem üdvözik-e egymást? És ha szembe jön egymással két bányász, nem köszöntik-e ezek is egymást? És nem vagyunk-e mi is hajósok, kik az élet tengerén ide-oda hányatunk? Nem vagyunk-e bányászok, kik barna kőben dolgozunk? Legyen azért áldva emléke annak, ki e szép szokást az emberek között meghonosította!

Ennek a szép, jó szokásnak hódolt a tekintetes tanári-testület is, de nem szokásból, hanem azon barátság-nál fogva, melynek szentelt köteléke bennünket együvé csatolt, — midőn meglátogatta öreg kartársát, hogy üdvözölhesse abból az alkalomból, mely nem minden egyes tanárnak jut osztályrészül.

Velem is kivételt képezett az Ég kegyelme, a miért Isten gondviselő kezét mindenha áldani fogom . . . De köszönetet mondok a tekintetes tanári karnak is a kitüntető megtiszteltetésért először a magam nevében; mert a hosszas munka alatt elfáradásnak indult lélek erejét edzi, aczélozza a barátság-nak ily hévvel lángoló tüze . . . És másodszor köszönetet mondok az ügy nevében, melynek mindnyájan szolgálatában állunk, a haza ügyének nevében; mert mindig gyarapítja a harcosok számát az a tapasztalat, hogy a kiállott küzdelmek és a kivívott siker jutalmát nemcsak a saját kebelben, a lelkiismeret tiszta öntudatában kell keresni, hanem feltalálható az minden keresés nélkül a honfiak elismerésében is. És éppen a napokban részesültem nagyméltóságú miniszterem teljes elismerésében; elismerést és köszönetet szavazott nekem minden tiszteletreméltó főigazgatóm: nagyságos Kuncz Elek kir. tanácsos, tankerületi főigazgató ur és végre — hogy a többi mellőzzem — megjelent házamnál a kitünő tanári testület is meleg üdvözlétével . . . És ha ennél is több kel-

lene, akkor előhozakodom a dicső magyar tábornok: Czetz János őszinte barátságával, ki még magán ügyeit is általam intéztette el itt e hazában; ki Amerikában olyan kitüntetést készített számomra, melyhez hasonlóan még nem részesült magyar tanár, és a ki egyik korábbi levelében azt írta nekem: „Alig várom, hogy visszaérhessek hazámba, Önt Szamosújvárt személyesen meglátogassam és Önnel baráti jobbot szorithassak.“ Ez olyan kitüntetés, melynél nagyobbra soha sem vágyakodtam!

Uraim! jól tudjuk mi azt, hogy „Magyarország gazdag ország. Az erdők fákból, vadakból és a folyók halakból bővelkednek. A rónákon sárga kalász reng; a mezőkön, réteken bő legelője van a barmoknak. A hegyek belseje meg van rakva arannyal, vaddal, sóval, kőszénnel és más értékes tárgygyal. És mégis nem ezek képezik hazánk gazdagságát; mert ezeket a víz-ár, dér, szárazság és egyéb mostoha körülmény megsemmisítheti. Tehát mi képezi hazánknak a mostoha körülményektől független gazdagságát? Hazánk reménye: az új nemzedék. Igen, mert minden egyes ifjú kebel egy-egy aranybánya. És ha majdan kiaknáztuk azokat a kincseket, melyek ezen keblekben vannak elrejtve, — csak akkor fogjuk látni, hogy milyen gazdagok vagyunk.“ Én ilyen bányákban dolgoztam negyven esztendeig, mint egyszerű bányász; bár bányanagyságságra sem ásitottam; pedig talán nem lett volna nagyon nehéz azt elérnem, annál inkább nem; mert nagynevű volt miniszterem: dr. Wlassics Gyula egyik barátjához intézett levelében a többek között azt írta: „Szongott, tekintettel szerzett érdemeire, megérdemli a kitüntetést. (És, hogy igaz szavakat szólottam, tanúképen hivatkozom szeretett barátom- és igazgatómra: dr. Mártonfi Lajosra, ki szemével látta ezt a levelet eredetiben! [Erre az igazgató így szólott közbe: „Igaz!“]). És még se jártam utána; nem, mert ezen igazsággal tartottam: „A tisztelet a keresőt kerüli, a kerülőt keresi.“ Én egész életemben kerültem a rangot, kitüntetést... és ime a tiszteltetés keresett fel engemet!

Midőn ismételten köszönetet mondok Önöknek a kitüntető megtiszteltetésért — egyszerű szavakban;

igen, mert méltó szavakat hálám kifejezésére nem találok ezen ünnepélyes perczben. Nem találok; mert hatalmas érzemények hatása alatt állok . . . és az érzeménynek nincs szava! — kérem a Gondviselést: adjon Önöknek hosszú életet, hogy elérhessék ép erőben, egészségben nyugdíjaztatásukat! És most még csak ennyit: Éljen a haza, éljen a szamosújvári állami főgymnasiumi derék tanári kar!

Azután barátságos villás-reggelihez ültek le a kedvelt kartársak, kik vidám hagulatban majdnem másfél órát töltöttek el — jól ünnepezt házánál . . .

SZÁNTUCHD ÖRMÉNY HERCZEGNŐ.

Szomorújáték öt felvonásban.

Therzián Tamás örmény eredetijéből fordította:

VOITH ANTAL tanárjelölt. (Negyedik közlemény.)

Negyedik felvonás.

Első jelenet.

Szánádrug (gondolkodva járkál fel s alá szobájában.)

Végre béke uralkodik ez udvarban; de e békét rettentő vihar fenyegeti. Oh istenek, én atya vagyok! Kegyelem, kegyelem! Ha én szolgáltattam kardot a ti haragtokra, törjétek össze, most! Földi maradványaimmal zárjátok be az örvényt, mely lábaim alatt nyílik. Miért követelitek Szántuchdomat?! Ha visszapillantok életem pályájára, csak romokat látok; kegyelmetek csak egy virágot dobott e romokra: kedves leányomat; s miért nem akarjátok, hogy halálom után legalább sirom komor árnyéka alatt mint siránkozva titeket engesztelhessen? . . . Oh, rettentő lény, kinek egyedüli tekintete teremté e világegyetemet, nem elégített ki örök boldogságod?! Különös szeszélyből teremtéd a szerencsétlen halandót, sirán-

kozás-, sóhajtás-, zokogás- és bánatra; azt, kinek gyarló elméje a csillagok közt látva nyomaidat, abban a reményben fordul oda, hogy ott téged megtalál; de megrettenve végtelen nagyságotól, mely álmoként lebeg szüntelen szemei előtt, fáradságtól megtörve, végre sirba száll. De nem, te bizonyára kegyes vagy; egy vérben fürdő Isten akarja karjaim közül Szántuchdomat elragadni. De én, oh, igen, én, megütközöm azzal az Istennel; kettőnk közül valamelyikünknek győznünk kell. S ha az ő villámai félig megsemmisítik homlokom babérjait, Szánádrugnak le kell győzetnie, egy Isten legyen az ő légyezője!

Második jelenet.

Sávárs és Szánádrug.

Sávárs. Miért e nagy szomorúság, Uram, királyom? Hálát rebeg neked Örményhon népe, mert bölcseséged által hazája régi dicsőségét visszaállítád. A szomszéd népek mind félelem és remegésben vannak; királyi trónusod támasz reád nézve s az általad emelt műemlékek elegendők, hogy néma és pusztá romjaikon fön maradjon neved dicsősége a jövő századok emlékében.

Szánádrug. Talán csodálkozni fogsz Sávárs, ha azt mondom, hogy Szánádrugnak e világon nincs nyugvóhelye. Mi a diadal-kürtök örömhanga? Mit használ nekem, ha az egész világot is leigázom? Miféle öröm reám nézve a dicsőség avagy a halhatatlanság, ha nincs közöttük az én kedves leányom, Szántuchd édes mosolya? Ah, mit mondok! . . . Szántuchd nem az enyém? . . .

Sávárs. Az ég, melynek szivedet és kardodat ajánlottad fel, az ég, mely a jutalmat késlelteti, de el nem felelti, az ég, mondom, méltó jutalomban fog részesíteni. Ne essél kétségbe, hidd magadhoz Szántuchdot; az atyai szó mindig hat a gyermeki szívre, ha mindjárt kövé is lett; mennyivel inkább hatna oly gyöngéd leányéra, mint Szántuchd, kinek ajkairól mostanig csak a szeretet érzelmeit hallottuk. Fenyegetődzél, könyörögj, egyrészt a sír hideg ölet, másrészt az atyai szeretetet mérlegeld előtte; tégy meg végre mindent, a mit csak szived sugall.

Szánádrug. Igen, kérve-kérem, esedezem hozzá; feledem, hogy atya és király vagyok, talán egy Isten megindítja a Szántuchd szívét atya iránt! . . . De micsoda zaj?

Harmadik jelenet.

Sávárs, Szánádrug és a nép.

Sávárs. Uram, a nép az, mely nagy tömegben lepte el a királyi palota termeit.

Szánádrug. Nyissák ki az ajtókat!

Sávárs. Mit akarsz örmény népem?

Nép. Igazságot!

Szánádrug. Szerencsétlen atya! . . .

Nép. Bosszút!

Sávárs. Jusson eszetekbe, hogy ő királyatok leánya . .

Nép. Vért!

Szánádrug. Elég hát, menjetek csak! . . .

Nép. Éljenek a gondviselő istenek! . . . Halál a törvénszegőnek! . . .

Szánádrug. Lármaival akarjátok megrémiteni Szánádrugot? . . . Távozzatok csak, hadd beszéljen helyettetek a főpap.

Nép. Uram, királyunk, tiszteld vallásunkat, ha szereted hazádat. (Távoznak).

Negyedik jelenet.

Szánádrug, főpap, Sávárs.

Szánádrug. Jöjj közelébb szent férfiú!

Főpap. E mulandó lepel alatt, mely engem takar, hallgasd meg, mit parancsol neked vallásunk.

Szánádrug. Én mindig tiszteltem az isteneket.

Főpap. Kötelességedet teljesítetted; a nélkül mi volnál?

Szánádrug. Tiszteletben tartottam neveiket, most megtörve, az ő segítségüket kérem.

Főpap. Bizonyára tudod, miért jöttem ide!

Szánádrug. Az én leányom! . . .

Főpap. A te isteneid! . . .

Szánádrug. Jajh, legalább törüld ki képét szivemből.

Főpap. Szentségtörő ő! . . .

Szánádrug. Igen, ő vétkes . . .

Főpap Te magad ítéld el.

Szánádrug. Mit tegyek?

Főpap. A mit a haza, a mit az istenek kívánnak tőled.

Szánádrug. Szólj hát mit?

Főpap. Halál reá!

Szánádrug. Szerencsétlen! . . . Szánádruggal beszélsz!

Főpap. S egy isten válaszol Szánádrugnak az én számból. Sötét betűkkel van homlokodra írva a gyalázat, a mit csak az ő vérével törülhetsz le.

Szánádrug. Borzasztó vihar futotta át szívemet . . . A fenyegető villám már feje fölött süjtött, . . . mikor őt mosolyogni láttam; a kard kiesett kezemből és szemeimből könnyek túltak ki.

Főpap. Jól van, gyalázd hát meg, hős elődeidet; tipord lábaiddal az isteneket s engedd, hogy romjaikon egy győzedelmeskedő leány a megfeszítettnek gyülőletes képét állítsa fel.

Szánádrug. Iszonyú, rettentő kép!

Főpap. Még naplemente előtt kell elhagynia Szántuchdnak e világot.

Szánádrug. Oh! . . . Az Istenek nem kívánhatnak ily áldozatot egy atyától!

Főpap. Ne akarj az istenek titkaiba avatkozni.

Szánádrug. Hát Örményhon?

Főpap. Meg fog éljenezni.

Szánádrug. A világ? . . .

Főpap. Hallgatni fog.

Szánádrug. S ha majd az ég és föld jóllaknak leányom vérével, mi marad Szánádrugnak?

Főpap. A sír, mely mellett halál-cziprusokkal koszorúzza, majd az Igazság fog helyet foglalni.

Szánádrug. Kegyetlen sors! . . .

Főpap. Gyakran bocsátja Jupiter villámain a legmagasabbak és legdicsőbbek fejére, hogy a világnak példát adjon. Most hát elhagylak, de nem magadra; veled van az engesztelhetetlen lelkiismeret és a vérengző bosszúállás, mely most az egész világon átvonulva elhomályosítja az eget, s düht lehel minden örmény szívbe. (Távozik.)

Ötödik jelenet.

Szánádrug és Szántuchd.

Szánádrug. Ily helyzetben kell látnia atyádnak téged, Szántuchd?

Szántuchd. Atyám, elkeseredéssel gyötör a nyomor, de még nem sujtott le.

Szánádrug. Oh, ne ébreszd föl elmémben büntetted emlékét; ha már megbocsátani nem, legalább felejteni tudhassam. Látod-e, mily veszélyek forognak körülöttünk?

Szántuchd. Ha veszélybe sodorlak, szabadulásodért kész vagyok életemet fölládozni.

Szánádrug. Oh, igen, Szántuchdom! Látom, hogy te még az én vérem vagy; nem, az ég nem hagyott árván. Most hadd jöjjenek, ragadják el tőlem e trónt és e koszorút; jobb nekem veled boldognak, mint nélküled korlátlan uralkodónak lennem.

Szántuchd. Mindig tied vagyok, atyám! . . .

Szánádrug. De miféle titkaid vannak? Miért rejtőzöl el mindig atyád elől? Mióta ez új vallást megismerted, mindig oly szomorú vagy, mindig könnyezel. . . Hol az én egykori Szántuchdom? Hol az az ártatlan gerlicze, ki egykor mindig lépteimet követte, és kinek szive nem keresett másutt menedéket, mint atyja és anyja ölében? Ah, hol vannak ama kedves perczek? *Mintha* most is látnálak, mikor mint gyermek virágokkal koszoruzott fővel vezettelek Jupiter templomába. Anyád, mikor ártatlan mosolylyal tekintél reá, örömében magán kívül volt; te pedig nyájas hangon kérdezéd tőlem: „Tata, hova megyünk?” S mikor a templomba értünk, ölembé vettelek, és így könyörögtem az istenekhez: „Oh, te hatalmas Jupiter, ki kiterjesztett pajzsoddal Örményhont megárnnyékozod és oltalmazod; te szüz Diána, és te kedves Venus, kinek mosolya rózsákkal hinti be Örményhon völgyeit; hallgassátok meg egy atya könyörgését, őrizzétek meg leányomat, hogy korban és erényben növekedve, egykor öregségem vigasza lehessen!” Mint a fészkeből csak imént kikerült madárka majd szülőhelyére, majd a messziről tündöklő tarka virágmezőkre tekint, úgy fordí-

tád te is ekkor hol reám, hol anyád felé vidám szeméidet, mintha csak fogadalmaimat teljesíteni igérnéd. Ah, hol van most az az én Szántuchdom?

Szántuchd. Atyám, a mult édes emlékei, gyöngéd atyai szereteted annyira ösztönzik lelkemet, hogy akarnám (Félrefordulva, halkán.) Ég! ne hallgasd istentelen szavaimat! (Fenhangon.) Ah! akarnám nem látni az igazságot, vakon maradni, csakhogy neked kedves lehetnék, de most felette fényesen ragyog elmémben a hit világoSSága.

Szánádrug. Ki az a szerencsétlen, ki félrevezette téged, tölem elragad, s engem árván hagy a föld színén? Vajjon lehet-e oly keserű halálom, mint a mily keserű az a csapás, mely szívemet sujtja? Nézd meg leányom, minő vér kering ereidben? Királyok hosszú sorának vére az, Jupiter mindmegannyi fiaié. . . Tekints szét magad körül; az istenek mennykövei még füstölögnek a menekülő ellenség tábora fölött, . . nyomdoka mindenütt látszik; . . de ha semmit sem érez szived, kiméld meg legalább atyádat; elég sebe van az ő szívének, ne akard saját kezeddal még több fájdalommal tetézni. Ime a néptömeg fölindulva tetteteden, téged megölni követel. Ah, leányom, tudod-e, mi egy atya! egy atya!

Szántuchd. Miért sietnek az istenek helyett ők állani bosszút rajtam? Ha ezek itt (az istenek lerontott szobraira mutatva) valóban istenek, hadd emeljék hát föl megalázott homlokukat a romok közül, és én meghajlom előttük!

Szánádrug. Miért vagy oly konok? Miféle csodálatost találsz ez új vallásban, leányom? Nem ugyanazon fénynyel ragyogtak mostanig is a nap és csillagok? Nem ugyanaz a bölcsesség és hatalom kormányozta az eget és földet? Miféle Isten az, a kit te imádsz?

Szántuchd. Azt az Istent imádom, ki a mennyet és földet teremtette, és azt az Istent szeretem, ki az emberiségért magát feláldozta.

Számádrug. Ime atyád, a te atyád, ő maga, ezer seb szíven, győzelmei, dicsősége földre tiporva, könnyzáporokat hullatva lábadohoz borúl, töled életet kér, megtagadod-e azt tőle? Fogd tehát e tört, melylyel e hon

elleneit végeztem ki, vedd és döfd mellembe; a sír mélyére talán nem jő többé istentelen hangod, hogy atyád örök nyugalma megzavarja. De ha nem elég eddig szerzett dicsőséged, szólj, én fölfegyverkezem, megütközöm, s az én kedves leányom a diadal-zászlók árnyéka alatt fog pihenni, és ezer leigázott nemzet éneke fogja álmait rengetni. Emlékezzél meg kedvesem, jusson eszedbe, hogy én az vagyok, a ki neked életet adtam; a ki aggodva örököttem minden lépteid fölött; első mosolyad is az én arcomra irányult; én magam törültem le első könnyeidet. S midőn a világ viharos hulláma, a fegyverek robaja és a bizonytalan jövő a fájdalmak rettentő örvényébe sodortak engem, ölömbe vettek, karjaim közé szoritgattalak és ártatlan fehér homlokodra tekintve, rózsaaajakodat csókolva, szívem fájdalmát felejtettem; vigasztalatlan lelkem fölött egy remény-sugár tünt föl. Leányom, árván hagysz engem? Nem szólal meg szivedben a kegyelem hangja? Mily igazságtalanságot követtem el ellened. Szólj!... Mit határozottál atyádnak, életet-e vagy halált?

Szántuchd. Örök életet!

Szánádrug. Tehát megtagadsz? (Haragra lobbanva). Átkozottak legyenek csalfa reményeid, átkozott légy te magad is, ki többé nem vagy leányom! Sötétek és szomorúak legyenek napjaid mindörökké; mindazon aggodalmak és gyötrelmek, melyeket atyádnak okoztál, nálad ne hiányozzanak, sőt ha végtelen örömök és gyönyörök közt leszel is, míg szerelmed és fiatal korod boldog poharát ürited, atyád rettentő árnyéka szálljon fejed tőle és öntsön mérget poharadba! ... (Ég felé emeli szemeit s dühöngve szól.) Lakjál jól te is vérszomjazó Isten; remélem, hogy nemsokára vérözönnel irthatom ki nyomaidat a föld színéről. Rajta fegyverre. Olympus istenei; vérmezőkké változtatva az ég terjedelmes mezőit, keljetez harcra ez új Istennel. Rémitse el rettentő harcotok e világot; homályosítsa el tömérdek fegyvereitek fénye az ég ezer csillagait... és a rettentő világ viszhangozza hangjaitokat... Igen, romboltassék le az az Isten, hadd temessen romjai alá engem és e világot is; vidám lélekkel halok meg oly romok alatt.

Szántuchd. (Félre). Oh Istenem, ne hagyj el engem a gyöngye fiatal leányt! Egy irtózatoss pohár van előttem; bocsáss meg örült atyámnak.

Szánádrug. Ah, az én leányom sóhajtott föl? Bocsáss meg, leányom; még atyád vagyok. Hódolj meg az isteneknek, és azok a keserű átkok, melyeket reád mondtam ki, szálljanak mind én reám, édesem; haljak meg én helyetted. Ime az a homlok, az a szív, melyet az ellenség seregei sem megrémíteni, sem megalázni nem tudtak, az a homlok meghajol előtted. Minden zavar nélkül nézte Szánádrug megingott trónját; ezer nemzetet látott maga ellen fegyverkezve; Szánádrug látta azokat és nem rémült meg; tornyosult hullámok törtek szive ellen, s ime lányom, te méred rám azt a csapást, melyet az ellenség nem mérhetett. Szeretett anyád emlékének nevében, atyád szeretetére, kinek hajszájai érted és a hazáért öszültek meg; fiatal korod szerelmére, továbbá azon Isten szeretetére kérlek, kit te a „szeretet Istenének“ nevezesz: ne légy ily kegyetlen; ne hagyj el, s ne engedd, hogy mint száműzött bujdoszam a föld színén... Ime szemedből könny perdül ki; ah, vajjon a remény sugara fog e ragyogni belőle ki, vagy pedig szived gyöngéd érzelmei szenvednek hajótörést benne? Szólj, szánd meg atyádat! Fordítsd el tőlem könnyekkel telt szemeidet, melyek elegendők arra, hogy atyád szeretetét elvegyék... Szívem érted megtörik; szólj, de gondold meg jól, hogy e szavaktól függ atyád élete, ... a te életed.

Szántuchd. Ha világi ok volna az, a mi lelkemet most annyira megszállja, szavaid elegendők lennének engem visszatéríteni; de az ég hi föl engem; minden rettegés nélkül hagyom itt e világot, csak azon sajnálat-tal, atyám, hogy még nem foghattad fel az igazság fényét.

Szánádrug. Elég! Oh ég, légy tanúnk! Válassz leányom! (Kardját és koronáját teszi leánya elé.)

Szántuchd. Ha ez az a kard, mely testvéreim szívébe hatolt, ha ez az a kard, mely szomorúságaimnak véget vetve, Istenemmel fog engem egyesíteni: a kardot választom; igen, a kardot. Add hát, atyám, azt a halálos dőfést; mutassam meg utolsó percemben is, hogy Szánádrug

méltó leánya vagyok. Döfj át, de ne feledd, hogy leányod vérét mosolyával vegyítette. Szúrj át! Mire könnyeim meg nem taníthattak, tanítson meg arra vérem; talán a halál szent csendje és meghiusult reményem emléke, melyek, sirom körül fognak majd röpködni, megenyhítik végre szivedet. Szúrj át, és ama lerombolt templomok árnyékában temess el keresztény testvéreim mellé . . .

Szánádrug. Engedelmeskedjél nekem! Mint atyád és mint királyod parancsolom;

Szántuchd. Végtelen irántad való szeretetem, kedves atyám, de Istenemet, mint téged is jobban szeretem. Megvetek minden emberi hódolatot; minden köteléktől szabadnak tartom magam; többé nem ismerlek el atyámnak, ha nem leszel keresztény . . .

Szánádrug. Oh örjögés, oh vakmerőség! Imádd az isteneket, vagy halj meg!

Szántuchd. Keresztény vagyok.

Szánádrug. Miért késnek a mennyei villámok ez istentelen elnémitására? . . . Imádd az isteneket!

Szántuchd. Keresztény vagyok.

Szánádrug. Siess hát a véres oltárhoz; fölládozlak az isteneknek: ime kimondottam halálodat.

Szántuchd. Nem rettenek vissza . . .

Szánádrug. Visszaretensz, de már igen későn, midőn fejed fölött a véredet szomjazó kardokat látod fényleni.

Szántuchd. Egy Isten van velem.

Szánádrug. Meglátjuk, vajjon ki fog-e mentetni az az Isten kezeim közül? . . . Nem, nem fogtak elesni addig, oh istenek, míg Szánádrug élni fog, s míg kardja kezében meg nem törött. (Távozik.)

Hatodik jelenet.

Szántuchd és Chor (a hohér).

(*Szántuchd* lélekzetét veszve, földre esik; fölsóhajt.)

Chor. Hajadon szüz! Szánádrug, urunk és királyunk Ő Felsége parancsolja, hogy tedd le e fényes ékszereket és díszruhákat, melyek Örményország királynőjéhez és nem egy halálra ítélt keresztény nőhöz illenek.

Szántuchd. Teljesüljenek hát atyám és királyom parancsai! . . .

Hetedik jelenet.

Sávárs, Szántuchd és Chor (a bakó.)

Sávárs. Bocsánat, hercegnőm, hogy ily hirtelen belépésemmel gondolatait zavarom; de szomorú és vészteljes hirt hozok, melyet sietnem kell önnek tudtára adni.

Szántuchd. És mi az?

Sávárs. Önfeláldozó barátja, Eruánt . . .

Szántuchd. Oh, Uram, mi történt Eruántommal? Mond hamar!

Sávárs. Eruánt iszonyú véres háborúban vitézül harczolva . . .

Szántuchd. Oh, mond el mi történt vele; beszélj . . .

Sávárs. Midőn az alánok hatalmas serege harsogó trombitákkal a hadi jelt megadta, és pánczélos csapatai tüz-tengerként indultak meg, a rendíthetlen örmény hadsereg is előre nyomult. A kibontott zászlók már a levegőben lengenek, a csatára hívás már elhallszik, a két sereg már szemben áll egymással, s a halál ezrével kaszabolja le a vitézeket, midőn az alánok balszárnya visszavonul, s ugyanakkor a fölbátorodott örményhad jobb szárnya üldözőbe veszi és iszonyú vereséget mér reá . . . De nemsokára minő borzasztó látvány! Az alánok törbe ejtik az örményeket; mindkét részről rettentő vérengzés. Sűrűn fénylenek a kardok a csapatok közül, mint viharhozó felhők közül a villámfekete vérözön folyik mindenütt; látni mint hullanak sisakok és pánczélok, melyek hasztalanul védik vitéz gazdáik mellét az örmények lándsái ellen. Mindnyájuk szemeiből szikra pattan, mindenik kezéből halál; a győzelem bizonytalanul röpked a két hadsereg között. Azonnal megjelenik az ütközetben lovas csapataival a vitéz Eruánt. A mosolygó győzelem lengő zászlóira látszik szállani. Az ifjú harczos véres útat nyit magának a lovasok és gyalogosok csapatjain át; ezer nyíl süvölt el mellette, de nem mernek szívébe hatolni, mint ha csak is-

meretlen kéz tartaná őket vissza. Nyerítve tiporja össze tizezer hősnek testét, kik csak imént fogsággal és halállal fenyegettek. Meghasonlanak az ellenség sorai, a széles kiterjedésű mezők szűkek a futóknak, az örmények neki bátorodnak; . . . de ott, az ellenség holttetemein, szétszakadt és véres zászlók közt karddal kezében esik paizsára az örmények hőse.

Szántuchd. Ah!

Sávárs. Keserű győzelem, melyet az örmények egy hősiük vére árán vásároltak! Most engem, ki tanúja voltam hősi tetteinek, küld hozzád, bogy adjam át neked utolsó üdvözetét, és kér, hogy ne feledkezzél meg róla. De, oh istenek (félre beszél a szüz) barátom, segíts rajta!

Szántuchd. (Mindig félebeszélve.) Hol vagyok? . . . Hol vagyok? . . . Hagyjatok békét; . . . Miféle vérmező ez itt? . . . Valami nevet morognak ez ajkak . . . Azok a a bágyadt szemek keresnek valakit . . . Eruánt az! . . . Eruánt, ő, ő az . . . Fegyvert hozzatok ide! . . . Fegyverkezem fel . . . Menjek oda a harczmezőre . . . Eruánt egyedül van ott! . . .

Sávárs. Vigasztalódjál, oh szüz! Mitsem érnek azok a könnyek, melyek a sír érzéketlen kövére hullanak.

Szántuchd. (Még mindig ugyanazon állapotban) Siesen Örményhon megszabadítója sírját üdvözölni . . . Én hálátlan, én a te halálad okozója, távol állok . . . Ah, bárcsak téged követhetnélek és egy feléd irányított csapás engem lábadhoz vetne . . . De feledni téged? . . . Ah, ha a könnyek szivemből a legédesebb emlékeket is kiirtják, a te neved örökre kitörülhetetlenül marad meg ott . . .

Sávárs. Ne ujtsd meg sebeidet, herczegnő; előbb-utóbb elmulnak a fájdalmaik.

Szántuchd. Anyám! . . . Ah, hívjátok anyámat! . . . Az ő csókjai után égnek sovárgó ajkaim . . . Ime, tavaszi vizárként rohan rám a dühöngő néptömeg . . . Hova meneküljek?! . . . Ah, anyám, sirodhoz menekülök . . .

Sávárs. Kiméld, menyeyi szüz, kiméld ifjúságodat! Az istenek bizonyára részvéttel lesznek irántad.

Szántuchd. Láng borít el; a szomj epezti ajkaimat... Siessenek a sávársáni mezőre; ott egy mély csatornán friss és tiszta forrás bugyog; — hozzatok nekem is belőle!... Hajadon társnőim lantok bűbájos hangja mellett tánczolnak ott; mondjátok meg nekik, hogy fűzenek nekem is virágkoszorúkat; — a szerelem áldozatja vagyok; — hintsetek virágokat fejem fölé; hintsetek virágokat siromra...

Bakó. Oh szegény hajadon!

Sávárs. Boldogság vár reád; ne félj, édes Szántuchd!

Szántuchd. Nézzétek e sötét börtönöket, melyek szemeim előtt megnyílnak! Nézzétek, mily szomorú fényt vet azokra a hóhér fáklója!... Halljátok a lánczok zörgését!... Nézzétek a halált, mely mint valami kiéhezett farkas rohan reám... Isten veletek, ifjúsági reményeim! Isten veled reménytől mosolygó kor!... De jajh, megőrülök! Senkisé hallgat meg. A sötét felhők közé tévedt gerliczéhez hasonló lelkemet a fájdalom emészti... Mit késedelmeztek? Vigyetek már ama homályos börtönbe, többé már nem védhetem magamat.

ÉRDEKES ADOMÁNY AZ E. K. E. MUZEUMNAK.

Mály István dr., Kolozsvár szabad kir. város tiszteletbeli tiszti főorvosa ritka ajándékkal lepte meg az Erdélyi Kárpát-Egyesületet egy közel 190 éves, két méteres, régi tudományos munka alakjában.

Dr. Mály István adománya révén ugyanis elsőrangú nevezetességgel gyarapodott az E. K. E.-muzeum, t. i. egy embernagyságú s 1747-ből származó impozáns anatómiai atlaszszal, mely a hollandiai könyvnyomtatás valóságos remeke. A 11 darab vászonra készített lapon a rajzművészet netovábbjával előállított s életnagyságú ember-ábrákat feltűntető könyv hozzávetőleges értékét legalább 200 koronára becsülik. Nemcsak köszönetet érdemel e szép ajándékért Mály dr., de reá nézve is hizelgő, ha ilyen értékes és ritka munkák foglalnak helyet

orvosi szakkönyvtárában. A hatalmas könyv: Albínus, leydényi híres egyetemi tanár műve. A könyv a nagy-lelkű adományozó neve alatt egy kis állványon a Mátyásházban fog elhelyeztetni.

A szép és nagybecsű ajándékot az E. K. E. a következő átiratban köszönte meg:

Nagyságos orvos úr!

Kedves kötelességet teljesítünk, a midőn választmányunk f. évi márcz. hó 10-én tartott gyűlésén egyhangulag hozott határozatából Nagyságod nagylelkű könyvadományai elismerésül a jegyzőkönyvi kivonatot mellékelve tisztelettel megküldjük.

Egyúttal megragadjuk az alkalmat, hogy úgy szokatlan méreteinél, valamint régiségnél fogva fölötte becses és az E. K. E. muzeumának ajándékozott Albinféle remek anatómiai atlaszért — mert valóban elsőrangú muzeális tárgy — hálás köszönetünket azzal a hozzáadással tolmácsoljuk, hogy intézetünk, miszerint a muzeumunkban Nagyságod neve alatt mielőbb kiállítassék és a muzeumi leltárba beillesztessék.

Honfiúi üdvözléssel

Kolozsvárt, 1904 április hó 1-én

Feilitzsch Arthur br. orsz. képvis., elnök.

(„Erdély“).

KOVÁCS GÉZA
titkár.

ERDÉLY NÉPRAJZA ÉS SZONGOTT KRISTÓF.

Tervben volt, hogy az Erdélyi Kárpát-Egyesület három illusztrált disz munkát irat meg a millenium alkalmából és annak emlékére.

Azonban a nép- és tájrajzi muzeum előtérbe nyomult sürgető kérdése, a Székelyföld című nagyszerű és már teljesen elfogyott kiadvány megjelenése után az E. K. E.-t a Mátyásházi gyűjtemény létesítésére utasította.

Csak e negyszabású alkotás szellemi és anyagi erőt igazán lekötő megoldásával térhetett vissza az E. K. E.

az említett irodalmi trilogia második kötetének u. m. a „Világszép Erdély“ czimű tájleírásnak az előmunkáit folytatni, mit egyik legutóbbi választmányi ülésén el is határozott.

Időközben Szongott Kristóf tanár írói működése 40-ik évfordulóján saját költségén kiadta „A magyarországi örmények ethnografiáját“, mely az E. K. E. által szintén tervbe vett „Erdély néprajza“ keretében lett volna annak idején megírandó.

Tehát abból az alkalomból, hogy szerző ebből a nagybecsű s mintegy 400 oldalra terjedő és száz képpel diszített munkájából az egyesületnek tiszteletpéldányt küldött, tiz vaskos kötetből álló összes művei kíséretében: az E. K. E. központi választmánya Feilitzsch Arthur báró képviselőházi alelnök elnöklete alatt tartott legutóbbi üléséből Szongott Kristóf, szamosújvári állami főgymnásiumi tanárnak, az „Armenia“ szerkesztőjének elismerése jelül lelkes éljenzés közt üdvözlő és köszönő iratot küldött.

Ezt indokolta az E. K. E. elhalasztott, de el nem ejtett egykori kezdeménye, melynek értelmében bizonyára Erdély néprajzi leírására is nemsokára rá fog kerülni a sor.

(„Erdély“).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Vármegyénk új alispánja. Szolnok-Dobokamegye törvényhatósági bizottságának máj. 18-án tartott rendes tavaszi közgyűlése töltötte be az üresedésben volt alispáni állást. Beadatott összesen 291 szavazat; ebből Bándy György volt főjegyző 238 szavazatot kapott és így Bándy György 185 szótöbbséggel Szolnok-Dobokamegye alispánjává választatott. — Meg vagyunk győződve arról, hogy Bándy György, ki legalkalmasabb volt ezen kiváló állásra, rövid idő múlva meg fogja mutatni tényleg is, hogy méltó utóda azon kitünő alispánoknak, kik fáradhatlan, hasznos munkásságuk által dicsőséget, fényt szereztek vármegyénknek. Ad multos annos!

Magyarok török földön. Az a társaság, mely tavál a Rákoczi sírhöz vándorolt, okt. 15-én (csütörtök) magyar lobogókkal dí-

szített hajón látogatta meg Skutarit, hol megható szertartással koszorút tettek le. Pénteken az összes résztvevők jelen voltak a szelamlikon és a nagykövet a zarándoklat vezető bizottságát bevitte a szultáni kioszkba, hol jelen volt a diplomaciai testület, a szultán szárnysegéde és a társaság mellé beosztott díszszolgálat. A szultán az összegyűlteket szívélyesen üdvözölte. — Dessewffy Arisztidet, Szádeczky egyetemi tanárt, Wossinszky apátot és Lung tanácsnokot, mint a zarándoklat bizottságát az Ozmánje-rend tisztí keresztjével tüntette ki. — Szombaton és vasárnap Izmidbe rándultak ki a zarándoklók Thököly sirjának megkoszorúzására, hol az ö r m é n y papok tartottak isteni tiszteletet és Vinczehidy torontáli földbirtokos mondott beszédet. Szádeczky egyetemi tanár fia Thalynak „Thököly sirján“ című költeményét szavalta el, majd az egész társaság a Himnuszt és a Szózatot énekelte.

Szongott Kristóf nyugdíjaztatása. Több lap tett említést arról, hogy lapunk szerkesztője, mint tanár, nyugdíjba lépett. Ezen nyilatkozatok közül négyről e helyütt is teszünk említést:

I. B u c s ú e g y t a n á r t ó l. A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium tanári testülete e hó (május) 12-én bucsúzott el egyik tanártársától Szongott Kristóftól, ki 40 évi tanárkodása után a fölötte hatóság teljes elismerése mellett vonult a megérdemelt nyugalomba. A tanári testületet az intézet derék igazgatója: dr. Mártonfi Lajos vezette Szongott elé és ő vett bucsút a volt tanártárstól. Szongott érkezően köszönte meg a tanári karnak megnyilatkozó figyelmét és tanúsított ragaszkodását és jól eső örömmel vette a tanári kar részéről jövő kitüntetését. („Ujság“).

II. A napokban érkezett le a vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy leirata, a melylyel Szongott Kristóf állami főgymnasiumi rendes tanárt, 40 évi tanári működése után a volt örmény kath. algymnasiumnál eltöltött szolgálati éveinek teljes beszámításával, saját kérésére nyugalomba helyezi, egyben hű szolgálata és áldásdús tevékenysége felett elismerését fejezi ki. — Örömmel regisztráljuk e hírt, mert e kitüntetés egy oly igaz férfiút ért, ki a mellett, hogy a tanügy terén kötelességtudásban, lelkiismeretességben és pontosságban mindig előljárt, időt tudott szakítani magának arra is, hogy széleskörű tudása, irodalmi működése és lankadatlan szorgalma által nevét az armenistika terén Európaszerte ismertté és becsültté tegye. („Szamosújvári Közlöny“).

III. Szongott Kristóf főgymnasiumi tanár 40 évi eredményes működés után — saját kérelmére nyugdíjaztatott. Szongott nemcsak tanári működése által szolgált reá arra, hogy nyugdíjaztatása alkalmából az őszinte elismerés mellette megnyilatkozzék, hanem két évtizedes történelmi, irodalmi munkássága révén, mint az „Armenia“ magyar-örmény havi folyóirat szerkesztője úgy a magyarság, mint az örménység háliját is kiérdemelte. Számos művet adott ki, melyeket a tudományos világ rokonszenvvel fogadott. Kivánjuk,

hogy hazafias, kulturalis munkásságát még sokáig folytathassa. („Dési Hirlap“).

IV. Szorgott Kristóf szamosújvári főgymnasiumi rendes tanárt az „Armenia“ érdemes szerkesztőjét, 40 évi tanári működése után, — saját kérésére nyugalomba helyezi, egyben hű szolgálata és tevékenysége felett elismerését fejezi ki a közoktatásügyi miniszter. A magunk részéről örömmel látjuk, a nagy kötelességgézzettel teljesített nehéz munka után a megérdemelt nyugalomban a magyar-örménység agilis íróját („Szolnok-Doboka“).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Irodalmi és szépművészeti szcmle címet adott Melikhián ana vállalatnak, mit most indítottak Szent-Pétervárott. Évenként két könyvet ad ki. Az első könyv már megjelent. Ennek irodalmi része 400 oldalra terjed és különböző tárgyról szól: közöl elbeszéléseket, költeményeket, irodalmi szemlét, érdekes történelmi czikkeket. . . . A szépművészeti rész 20 szép képet tesz közzé, melyek örmény és idegen művészek ecsetje alól kerültek ki. Kitünő vállalkozás; megérdemli a pártfogást. A két könyv előfizetési ára 12 frank. Czim: A. Melikian-Nevski Pros. 55. St-Petersbourg (Russie).

Az Ararát. — Közlemény prózában. — Magas bércz, dicső hegytető! Üdvözöllek századok után. Nagynak, szépnek, hírnek tanúja, ős örmény nemzet élő oszlopa, fenn dobog a szív és hevül, ha a multakra emlékezünk. s áhitattal néz föl te reád, a honfi lélek, s — könnyezik. — Egy nagy, erős büszke népnek Ararát, te voltál sátora, s a harcza ormaid alól ment győzni Armenia fia! — Áldottak bérczed fáí, virágai; áldott az ős haza, melyet körülveszel, s mi, kik te tőled távol élünk, lelkünk hév melegével körül ölelünk. — A hős Leó király, és világ szép hitvese, Perzsia virága, a bájos Harapszime, — mind, mind ott nyugszanak bérczeid csendes ölében, és népünk szívében te rólad s felelők él az örök emlékezet!

Mihályfy Imre.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Örmény kereskedők Port-Arthurban. Port-Arthurban egy török-örmény és három orosz-örmény kereskedelmi ház van. A konstantinápolyi örményé, kinek neve Dsáláleán Szárkisz, még a háború kitörése előtt 6 hónappal előbb telepedett le itt és nyitott egy kereskedelmi házat, mely nyugati száraz ennivalókat árul. Dsáláleán az ennivalót Konstantinápolyból, Sziria partjairól és Olaszországból

hozatja (olaj, gyümölcs, szárított zöldség, narancs, citrom, halneműek . . .) és viteti a simgaporei uton egyenesen Port-Arthurba. Eltekintve a háború veszélyeitől, igen jól jövedelmez mind a négy örménynek ez a kereskedés . . .

Magyarország kivitele. A nagy Széchenyi István óta megszoktuk, hogyha Magyarország kiviteléről van szó, első sorban Kelet felé tekintünk s a hozzánk legközelebb fekvő, a Duna hatalmas víziútja révén velünk természetes összeköttetésben álló Balkán-államokra: Szerbiára és Romániára gondoljunk, a melyeknek nem lévén saját iparuk (vagy a mi van, az náluk igen gyenge lábon áll), éppen úgy reá vannak utalva a tőlünk való behozatalra, mint mi vagyunk reá utalva a hozzájuk való kivitelre. Így volt ez röviddel ezelőtt és így van részben még ma is azokon a téreken, a hol azokat a nagy elsőbbségeket, a melyeket nekünk az olcsó, természetes utak nyújtanak, a miénknél sokkal erősebb nyugati ipar nem tudta legyőzni.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Abiszinia császarja fényes követséget küldött Jeruzsálembe az örmény nem-egyesült patriarkhához (Háruthiun). A követség feje Mámuri Fukhr ünnepélyesen nyújtotta át a patriarkhának az „Ethyopiai császárság csillagá“-nak nagy jelvényét a fejedelmi irattal együtt. Az irat hű magyar fordítása következő: „Én II. Menelikh, Ethyopia császárajának császarja, az Istentől megkoronázott, ki Juda feketebőrű fiainak nemzetségéből származtam, kijelentem, hogy az örmények magaskegyű lelki atyja: H á r u t h i u n patriarkha irántam tanusított szeretetével, barátságával és Jeruzsálemben népem iránt mutatott rokonszenvével érdemessé tette magát az én császári magas kegyelmemre. Miért is szerencsémnek tartom, hogy neki adhatom az „Ethyopiai császárság csillagá“-nak nevezett rendemet a veres rojttal együtt. És megengedem, hogy azt — reám emlékezve — viselhesse is. Kelt fővárosomban Adis-Ababában, az abisziniai ther hónap 5-én, 1896.“

A konstantinápolyi örmény kath. patriarkha: Emánuelián váratlanul szívszélhűdésben hirtelen elhunyt. Az örmény kath. egyház elhunytban egy derék, nemzetszerető főpapot veszített el . . .

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISZTÓF.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.
